

SAYYORAMIZGA NIMALAR XAVF SOLMOQDA?

12

Donik degan delfincha tez yordam sirenasi ovozidan uygʻonib ketdi.

U deraza oldiga suzib bordi va ukasini okean kasalxonasiga olib ketishayotganini koʻrdi.

– Voy, bechora bolam! – yigʻlab yubordi onasi.

– Shuncha chiqindini qanday yutgan ekan-a! – deya moʻylovi ostidan toʻngʻilladi kekxa shifokor Laqqa-Baliq.

– Tez orada uyimizni zulmat egallaydi! Quruqlikdan kelgan PLA-STI-KAKL ismli maxluq allaqachon yovuzlik lashkarini toʻplab boʻldi! – gapni boʻldi Qalandar-Qisqichbaqa. – U allaqachon hamma joyni egalladi! Hatto sizlarning ichingizni ham!

“Koʻp yillar davomida odamzod oʻylamay okeanni plastik chiqindilar va zararli moddalar bilan ifloslantirib kelmoqda”, – deya gap boshladi Meduza Aureliya. – Odamlarning burgʻilash mashinalari okean tubini kovlab, bizning odatiy hayot tarzimizni buzishdi. Neft va koʻplab zararli kimyoviy moddalar koʻpincha bizga toʻkiladi. Bularning barchasi har qanday dengiz jonivorini maxluq-mutantga aylantiradi. Haligi... Plasti... ham shunga misol.

Kalmar Marik qora va yopishqoq suyuqlik o'zini onasidan ayirgan o'sha musibatli kun haqida batafsil gapirib berdi. U ko'p neft yutib, bir necha kundan so'ng dengiz axlatxonasida o'ziga keladi hamda tanasining shakli, hajmi va rangi o'zgarganini sezib qoladi. Kun sayin uning kuchi ortib bordi. Lekin uning tashqi ko'rinishi oddiy kalmarlarnikidan juda farq qila boshladi.

Bir necha kun va tun davomida dengiz jonzotlari okeanning turli burchaklaridagi chiqindilarni to'plab, bu chiqindilarni qirg'oqqa qaytarish uchun katta chig'anoqlardan, akulalar va kitlarning og'zidan foydalanishdi. Marik hammadan ko'proq harakat qildi. U do'stlariga yordam berishni, umumiy uylarini ko'p yillar davomida to'plangan plastikdan tozalashni juda xohlar edi! Do'stlar okeanning haqiqiy qahramonlariga aylanishdi. Zero, bo'yingiz, vazningiz va yoshingizning umuman ahamiyati yo'q. Muhimi – sizning ona Sayyoramiz, umumiy uyimiz uchun qanchalik foyda keltirishingiz!

*Madina Mo'minovaning "Plastikakl kim?"
kitobidan parcha*

1. Plastikakl dengiz jonivorlariga qanday yomonlik qildi?
2. Dengiz jonivori Plastikakl deb kimni aytishyapti? Nima uchun unga bunday nom berishgan?
3. Hikoya qahramonlari Plastikaklga qarshi qanday kurashishdi? Odamlar ularga qanday yordam berishi mumkin?

Kichik guruhlariga bo'linib, dengiz jonivori nomidan insonlarga xat yozing. Xatlarni o'qing. Qaysi dengiz jonivorining gaplari eng ta'sirli chiqqanini muhokama qiling.

Donik degan delfincha haqidagi hikoya asosida rasmlar chizing.

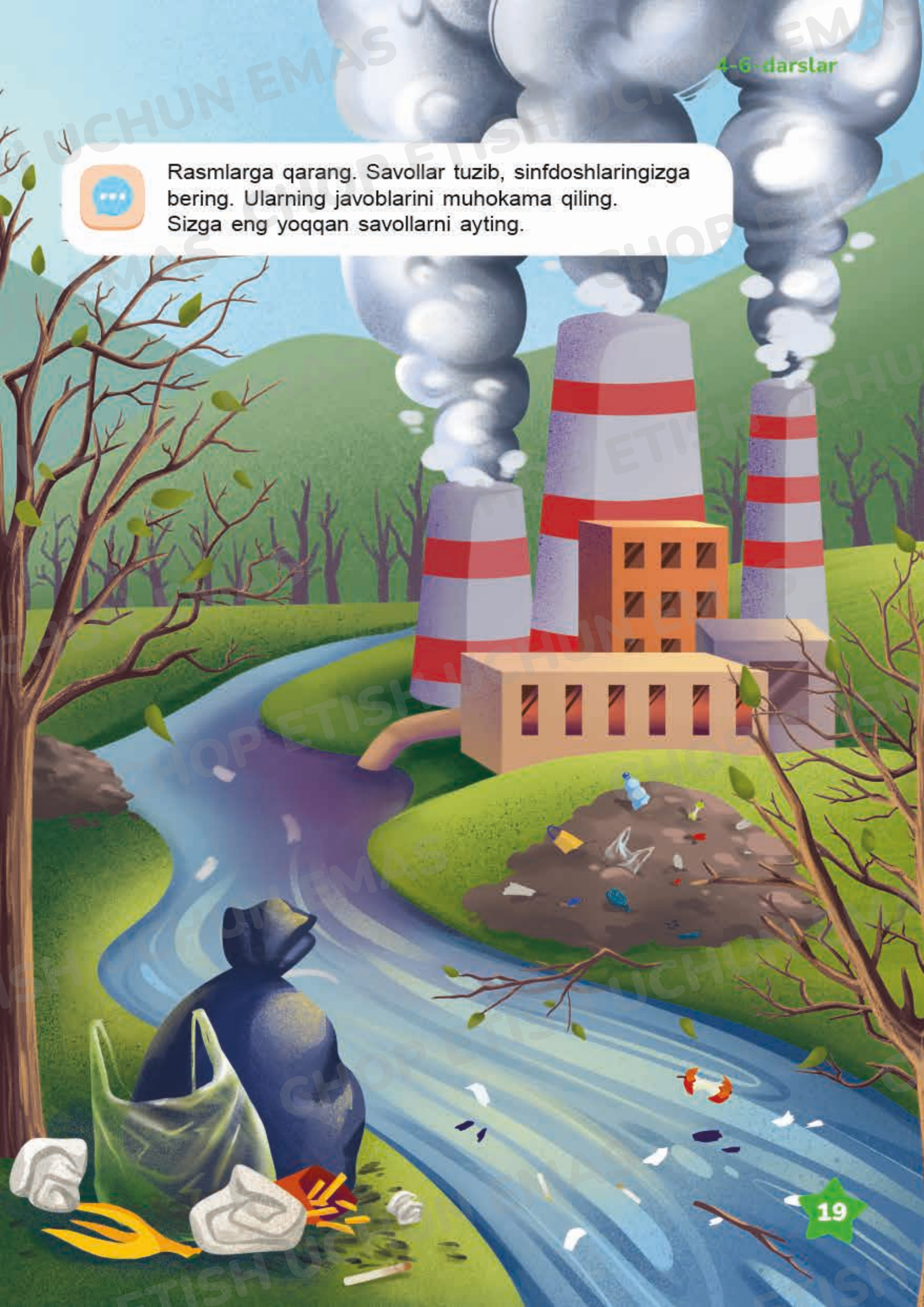

Bizning hayotimiz Yer sayyorasining salomatligiga bog'liq. Agar unga ziyon yetkazsak, o'zimizning sog'lig'imizga zarar yetkazgan bo'lamiz.

Rasmlarga qarang. Savollar tuzib, sinfdoshlaringizga bering. Ularning javoblarini muhokama qiling. Sizga eng yoqqan savollarni ayting.

Inson hayoti davomida tabiiy boyliklardan tinimsiz foydalanadi. Lekin ko'pincha atrof-muhitga zarar yetkazayotganini sezmaydi. Zavod-fabrikalar suv havzalariga chiqindi tashlaydi, oqibatda juda ko'p baliqlar va boshqa suv hayvonlari qirilib ketadi. Atmosferaga chiqarilayotgan chiqindilar esa bizni quyoshning zararli ultrabinafsha nurlaridan himoya qiladigan ozon qatlamini yemirib tashlaydi.

Shaharlar atrofida tog'dek uyilib yotgan axlatxonalardan chiqqan zaharli kimyoviy moddalar yomg'ir suvi bilan qo'shilib, tuproqqa singishi natijasida yerosti suvlari – ichimlik suvi manbalari ifloslanib boryapti. Inson o'rmonlarga, ko'llarga, daryo-dengizlarga axlat tashlab, tabiatni vayron qilyapti. O'rmonlar, daraxtlar kesilib ketayotgani oqibatida juda ko'p jonivorlar va qushlar yashash joyidan, inson esa toza havodan mahrum bo'lmoqda.

1. Inson faoliyati tabiatga qanday zarar yetkazishi mumkin ekan?
2. Asosiy xavf-xatarlar va ularning kelib chiqish sabablari ro'yxatini tuzing.

Gaplarning davomini toping.

Atrof-muhitni asrash –

ertaga kech bo'ladi.

Tabiatni bugun asramasak,

bu hayotdir.

Tabiatni asrash

barchamizning burchimiz.

Suv

insoniyatni asrashdir.

Quyidagi fikrlar to'g'rimi? Kichik guruhlarda muhokama qiling.

- 1 Insonlar sayyoramizni asrashga hech qanday ta'sir ko'rsatmaydi.
- 2 Insonning tabiatga ta'siri yaxshi ham, yomon ham bo'lishi mumkin.
- 3 Salbiy ta'sir – o'rmonlarning kesib tashlanishi, havo va suvning ifloslanishi, jonli tabiatning nobud qilinishi.
- 4 Tabiat o'z resurslarini o'zi tiklab oladi.
- 5 Insonlar tabiatni muhofaza qilishga ko'proq e'tibor qaratishi kerak.
- 6 Tabiatni asrashning yagona usuli sanoatni rivojlantirishdir.

“Tabiatni asrash” mavzusida klaster tuzing.

Global isish Yer kurrasi haroratining uzoq muddat davomida uzluksiz ko'tarilib borishidir. Sezayotgan bo'lsangiz, yoz faslida havo yildan yilga yanada issiqroq bo'lyapti, qishda esa deyarli qor yog'mayapti. Yer yuzida haroratning keskin o'zgarishi o'tmishda ham kuzatilgan. Yer kurrasida bir necha marta muzlik davrlari bo'lgan, harorat keskin pasayib, dunyoning katta qismi muzliklar bilan qoplangan.

Nima uchun bunday bo'lyapti?

Bunga insonning faoliyati sabab bo'lmoqda. Masalan, elektr energiya va avtomobil ishlab chiqarish jarayonida havo ifloslanadi. Yoqilg'i olish, qurilish uchun taxta zarur, taxta ishlab chiqarish uchun esa katta-katta o'rmonlar kesilishi kerak.

Global isish qanday oqibatlarga olib keladi?

- Shimoliy va Janubiy qutblardagi muzliklar erishi natijasida oq ayiqalar, tulen va pingvinlar yashaydigan joylar yo'qolib bormoqda.
- Oxirgi yillarda dengiz sathi tez ko'tarilib boryapti. Buning oqibatida suv toshqinlari kelib chiqib, sohil bo'yida yashovchi insonlarning hayoti xavf ostida qolishi mumkin.
- Yildan yilga tabiiy ofatlar, bo'ronlar, dovullar ko'payib boryapti. Bunday xatarli ofatlar paytida insonlarga ham talafot yetishi mumkin.
- Ob-havo borgan sari isib boryapti. Bu qurg'oqchilikka sabab bo'lishi, insonlar uchun ichimlik suvi va oziq-ovqat miqdori kamayib ketishi mumkin.

Har kunlik tanlovimiz – qanday ovqat yeyishimiz, qaysi kiyimni kiyishimiz, qanday transportda yurishimiz – hammasining atrof-muhitga ta'siri bor. Xo'sh, iqlimning global isishini to'xtatish uchun nima qilish mumkin?

- elektr energiyasidan tejab foydalanish;
- suvni kamroq ishlatish;
- chiqindi miqdorini kamaytirish;
- plastmassani kamroq ishlatish. Plastmassa atrof-muhitga juda katta zarar yetkazadi, chunki u ming yillar davomida chirimaydi;
- avtomobildan kamroq foydalanish;
- kiyim-kechakni kamroq sotib olish, chunki uni ishlab chiqarishga juda ko'p energiya va suv sarflanadi;
- daraxtlar ekish, chunki daraxtlar ko'p bo'lsa, nafaqat toza havo ko'payadi, balki yovvoyi tabiatga ham foydasi tegadi.

1. Iqlimning global isishini kamaytirish uchun har birimiz nima qila olamiz? Shu haqida fikrlaringizni ayting.
2. Avval ham bir necha marta muzliklar davri, iqlim isishi kuzatilgan bo'lsa, nima uchun hozirgi olimlar bundan xavotirlanyapti?